

PAKKOAVIOLIITTOJEN EHKÄISYN JA TORJUNNAN TILANNEKUVA SEKÄ KARTOITUS JATKOTOIMENPITEISTÄ

1. Tilannekuvan ja jatkotoimenpiteiden kartoituksen tausta ja tarkoitus

Tämän muistion tarkoituksena on koota tilannekuva pakkoavioliittojen ehkäisystä ja torjunnasta sekä kartoittaa tarvetta jatkotoimenpiteille. Materiaalina on käytetty Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin laatimaa selvitystä pakkoavioliittojen esiintymisestä ja ilmitulosta Suomessa (Virve Toivonen: Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa¹), joka julkaistiin 18.10.2017. Selvitys laadittiin oikeusministeriön pyynnöstä ja se sisältää muun muassa tietoa pakkoavioliittojen poliisille ilmoittamisen esteistä ja viranomaisyhteistyön ja rikosprosessiketjun toimivuudesta avioliittoon pakottamista koskevissa asioissa. Selvityksen lisäksi tämän muistion laadinnassa on käytetty eri viranomaisilta saatua tietoa. Oikeusministeriö kutsui viranomaistoimijoita ajankoh-taiskeskusteluun 7.12.2017 pakkoavioliittojen ehkäisystä Suomessa. Keskustelutilaisuuteen osallistuneet viranomaistahot käsittelivät pakkoavioliittoihin liittyviä kysymyksiä oman organisaation näkökulmasta ja käytiin keskustelua tarvittavista toimenpiteistä. Kokouksen osallistujalista liitteenä.

Muistion loppuun on koottu oikeusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä sisäministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön suosituksia tarvittavista jatkotoimenpiteistä. Muistion ja suositusten laadintaan ovat osallistuneet myös Poliisihallitus, Maa-hanmuuttovirasto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Valtakunnansyyttäjänvirasto, Rikoksantorjuntaneuvosto, Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO), Kuntaliitto ja Helsingin kaupunki.

---

¹ http://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/selvitys-pakkoavioliitot-ovat-todellisuutta-myos-suomessa-viran-omaisten-koulutusta-ja-yhteistyota-vahvistettava

Pakkoavioliittojen ehkäisyn ja torjunnan tilannekuvan laatiminen sekä jatkotoimenpiteiden kartoitus on osa Istanbulin sopimuksen poikkihallinnollista toimeenpanosuunnitelmaa 2018-2021. Pakkoavioliittojen lisäksi tässä asiakirjassa käsitellään myös jonkin verran muita ns. kunniaan liittyviä väkivallan muotoja.

Tarve ehkäistä ja torjua pakkoavioliittoja nykyistä tehokkaammin käy ilmi edellä mainitusta selvityksestä. Selvityksen mukaan pakkoavioliitot ovat ilmiönä olemassa yhtä lailla Suomessa kuin kansainvälisesti. Pakkoavioliittoihin puuttumisessa on ensiarvoisen tärkeää tapausten ennaltaehkäisy. Ennaltaehkäisyn kannalta keskeistä on ilmiön tunnistaminen ja viranomaisyhteistyön toimivuus. Selvityksessä nostetaan esille puutteita viranomaisten tietoisuudessa, osaamisessa ja toimintamalleissa. Viranomaisten yhteistyötä on selvityksen mukaan syytä kehittää sekä ohjeistusta ja koulutusta tulisi lisätä.

Toisaalta selvitys tuo myös esiin tarpeen tarkastella koko rikosprosessia uhrinäkökulmasta siten, että se turvaisi jokaiselle yhtäläiset ja tosiasialliset mahdollisuudet päästä oikeuksiinsa. Rikosprosessi ei kuitenkaan aina ole oleellinen uhrille, vaan se, miten viranomaiset toimivat pakkoavioliiton tai sen uhan tullessa ilmi ja miten uhria suojellaan. Viranomaiset ovat jo aiemmalla toiminnallaan luoneet perustan sille, luottavatko uhrin viranomaisiin. Uhrin epäluottamus viranomaisia kohtaan saattaa osaltaan pitää pakkoavioliittoja ja muita kunniaväkivaltaan liittyviä ilmiöitä piilossa. Selvityksessä todetaan lisäksi, että lasten edun takaamiseksi on syytä kiinnittää huomiota erityisesti alaikäisiin pakkoavioliiton uhreihin.

Naiset ja tytöt ovat tunnistettuja pakkoavioliittojen uhreja. Ilmiötä käsitellessä on hyvä kuitenkin huomioida, että myös pojat ja nuoret miehet saatetaan pakottaa avioliittoon ja että ilmiö voi esiintyä monessa eri väestöryhmissä. Jos ilmiö yhdistetään tiettyyn maahanmuuttajaryhmään, rikoksen tunnistaminen muissa tapauksissa vaikeutuu.

Kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden pohjalta pakkoavioliittoja ja niiden rangaistavuutta tarkastellaan usein kytkettynä niin naisiin kohdistuvaan väkivaltaan kuin ihmis-kaupparikollisuuteen. Pakkoavioliittoa ei ole kansallisen lainsäädännön puitteissa määriteltä, mutta esimerkiksi YK ehdottaa määritelmää, jonka mukaan

"Pakotetuilla tai palvelevilla avioliitoilla" tarkoitetaan vakiintunutta tapaa tai käytäntöä jossa: i) nainen [henkilö] tai lapsi, jolla ei ole oikeutta kieltäytyä järjestelyistä, luvataan tai annetaan avioliitossa rahallista tai luontoissuorituksellista vastiketta vastaan, joka maksetaan hänen vanhemmille, huoltajalle, perheelle tai muulle henkilölle tai ryhmälle; tai ii) tapaa, jossa naisen miehellä, tämän perheellä tai klaanilla on oikeus siirtää nainen toiselle henkilölle saadusta vastikkeesta tai

muusta hyödystä; tai (iii) tapaa, jossa naisen voi olla perittävässä toiselle henkilölle aviomiehen kuoleman jälkeen;²

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (*Istanbulin sopimus*) 37 artiklan mukaan osapuolet toteuttavat tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että aikuisen tai lapsen tahallinen pakottaminen avioliittoon säädetään rangaistavaksi. Suomi on ratifoinut Istanbulin sopimuksen (hallituksen esitys 155/2014 vp). Avioliittoon pakottaminen voi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena. Rangaistavaa on paitsi varsinainen pakottaminen, myös henkilön luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen hänen saattamiseksi pakkoavioliittoon. Rikoslainsäädäntöä on täydennetty Istanbulin sopimuksen voimaantulon yhteydessä siten, että rikoslakiin on lisätty nimenomainen maininta pakkoavioliitoista.

2. Nykytilan kartoitus

2.1. Pakkoavioliittojen ennaltaehkäisy ja tunnistaminen

Pakkoavioliittojen ennaltaehkäisy ja potentiaalisten uhrien perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttää pakkoavioliiton vaarassa olevien henkilöiden tunnistamista. Tunnistaminen edellyttää, että viranomaisilla, kolmannen sektorin toimijoilla ja eri yhteisöillä ja potentiaalisilla uhreilla on riittävästi tietoa ilmiöstä ja uhrien oikeuksista, pakkoavioliittojen rangaistavuudesta sekä mahdollisuuksista saada apua. Lisäksi tunnistaminen usein edellyttää, että mahdollisella uhrilla on luottamuksellinen suhde esimerkiksi opettajaan, nuorisotyöntekijään tai järjestön edustajaan, jolle hän voi uskoutua tai joka muuten on tietoinen henkilön tilanteesta. Kolmannen sektorin toimijat toimivat usein linkkinä viranomaisen ja potentiaalisen uhrin välillä.

Viranomaisten keskinäinen yhteistyö sekä viranomaisten yhteistyö kolmannen sektorin ja eri väestöryhmiä edustavien järjestöjen kanssa on tärkeää pakkoavioliittojen ehkäisemiseksi. Yhteistyö viranomaistahojen ja eri yhteisöjen edustajien välillä voi luoda molemminpuolista luottamusta, joka mahdollistaa keskustelun myös kulttuurillisesti sensitiivisistä asioista, kuten pakkoavioliitoista. Uhrinäkökulman kannalta on kuitenkin tärkeä huomioida, ettei oikeuksista tiedottamalla vastuuteta pakkoavioliiton potentiaalista uhria tapauksen estämisestä tai purkamisesta.

Laajaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä tehdään tällä hetkellä osana valtioneuvoston ihmiskaupan vastaista toimintaa, jota sisäministeriö koordinoi.

Koordinaatorakenteeseen liittyy strategisten toimien valmistelun lisäksi

² Katso esimerkiksi YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaavan toimiston UNODC:n vuonna 2009 julkistama ihmiskauppaa koskeva mallilaki Model Law against Trafficking in Persons, http://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf (s. 17, vapaa käännös)

verkostoyhteistyö eri viranomaistoimijoiden ja järjestöjen kanssa. Verkostoon kuuluu kansallisesti 28 tahoja. Yhteistyötä tehdään aktiivisesti myös ulkomaille.

Sosiaali- ja terveysministeriössä toimii puolestaan naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta, joka muun muassa vastaa Istanbulin sopimuksen toimeenpanon edellyttämien toimenpiteiden yhteensovittamisesta valtioneuvostotasolla.

Ihmisoikeusliitto koordinoi kunniaväkivallan vastaista verkostoa, johon osallistuu sekä järjestöjä että viranomaisia.

2.2. Helsingin kaupungin lastensuojelun ja Kuntaliiton kokemukset

Kunnilla ja kuntien työntekijöillä on suuri rooli pakkoavioliittojen ehkäisyssä ja torjunnassa, koska he kohtaavat uhrit sosiaali- ja terveyspalveluissa ja kouluissa. Helsingissä on kerätty kokemuksia kunniaväkivallan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta. Neuvolapuolella naisten ympärileikkaukset nousevat esille huomattavasti useammin kuin pakkoavioliitot. Neuvoloissa on käytössä odottaville äideille suunnattu lomake³, jossa kysytään kunniaan liittyvästä väkivallasta. Henkilökunnalla on käytössään lomaakkeen käyttöä tukeva ohjeistus⁴.

Kunnilla on Kuntaliiton mukaan iso vastuu pakkoavioliittojen ennaltaehkäisyssä ja uhrien auttamisessa, mutta kunnilla on hyvin erilaiset resurssit tilanteen hoitamiseksi. Kunnissa tulisi silti, niiden koosta riippumatta, olla yhdenmukainen ajattelu palveluiden kattavuudesta. Kunniaväkivaltaan erikoistumisen tulisi olla kuntarajat ylittävää ja myös valtakunnallisesti voisi tarjota neuvontaa. Tärkeintä on uhrien kohtaaminen ja kuuleminen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnan sekä esimerkiksi opettajien kykyä tunnistaa kunniaväkivallan riskitekijöitä tulee vahvistaa entisestään. Koulutusta tarvitaan lisää sekä kunniaväkivallasta yleisesti, että pakkoavioliitoista. Tällä hetkellä koulutusta pakkoavioliitoista ja muista kunniaväkivallan muodoista ei tarjota työntekijöille systemaattisesti. Koulutusta tulisi tarjota vuosittain, jotta työntekijöillä olisi kykyä tunnistaa ilmiötä ja tietää miten toimia kunniaväkivallan tai sen uhan tullessa julki.

Lastensuojelussa ei kuitenkaan ole tarpeen keskittää osaamista pakkoavioliitoista erityiskoulutuksen käyneille työntekijöille. Keskittämisen haasteena on muun muassa lastensuojeluhenkilökunnan vaihtuvuus, mikä tekee järjestelmästä haavoittuvan. Pakkoavioliittotapauksissa avaimena on toimiva yhteistyö muiden tahojen kanssa. Helsingin

³ Neuvoloissa käytettävä THL:n väkivallan suodatin ja kartoituslomake:
https://www.thl.fi/documents/732587/741077/THL_suodatin_kartoituslomake_A4.pdf.

⁴ THL:n väkivallan suodatin ja kartoituslomakkeen käyttöä ohjeistava äitiysneuvolaopas: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110521/THL_OPA2013_029_verkko.pdf.

kaupungin lastensuojelu konsultoi säännönmukaisesti muita toimijoita (järjestöjä, poliiseja, kaupungin lakimiehiä).

Helsingin kaupungin lastensuojelun tietoon on tullut yksittäistapauksia pakkoavioliiton uhan alla olleista tytöistä, jolloin toimena on ollut kiireellinen sijoitus. Turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksista on myös tullut pakkoavioliittoihin liittyviä lastensuojeluilmoituksia. Tapauksen seuraaminen on kuitenkin ollut haasteellista, eikä lastensuojelu aina saa tietoa siitä, kuinka tapauksissa on käynyt. Lastensuojeluun otetaan usein yhteyttä, kun uhka on todellinen. Toteutuneissa kiireellisissä sijoituksissa on saatu onnistumisia, kun tiivis yhteistyö muiden viranomaisten ja mahdollisesti kolmannen sektorin kanssa on toiminut.

Kuntien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelulla voidaan kehittää tapoja tavoittaa paremmin eri väestöryhmiin kuuluvia henkilöitä mukaan lukien pakkoavioliiton vaarassa olevia henkilöitä. Palveluiden suunnittelulla voi näin olla pakkoavioliittoja ennaltaehkäisevä merkitys. Palveluperiaatteena tulisi olla uhrinäkökulma. Osana tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua voidaan myös arvioida ja kehittää palveluiden syrjimättömyyttä. Uhrien kannalta on tärkeää, että heillä on luottamusta viranomaisiin. Ihmisten aiemmat rasismi- ja syrjintäkokemukset vaikuttavat luottamukseen heikentävästi.

2.3. Pakkoavioliittojen huomioiminen turvapaikka- ja muussa oleskelulupaprosessissa

Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikkö

Pakkoavioliittoteema nousee esiin turvapaikkapuhutteluissa ja hakemusten käsittelyssä. Hakemusten käsittelijöille pakko-avioliitot on vaikeaa erottaa järjestetyistä avioliitoista. Turvapaikkapäätösten yhteydessä tarkastellaan ennen kaikkea, mikä avioliiton nykytilanne on, miten aviopuoliset voivat ja onko liitolla tulevaisuutta. Avioliiton solmimisperusteita selvitetään mikäli kyseessä on naimisissa oleva alaikäinen turvapaikanhakija, tai jos aikuinen hakija vetoaa pakkoavioliittoon turvapaikkaperusteenaan.

Turvapaikkayksikkö on kehittänyt sisäistä ohjeistustaan ja koulutustaan pakkoavioliittojen tunnistamisesta ja huomioimisesta turvapaikkaprosessissa. Alaikäisten hakijoiden kohdalla kysytään aviosäädyn lisäksi niin avioliittoaikeista kuin hakijan tietämyksestä hänelle sovitusta avioliitosta, jotta pakkoavioliittojen riski voitaisiin tunnistaa lupakäsittelyn aikana. Pakkoavioliiton uhka lähtömaassa voi olla oleskeluluvan myöntämisen peruste niin alaikäiselle kuin täysi-ikäiselle turvapaikanhakijalle.

Turvapaikkayksikön mukaan pakkoavioliitot tulisi huomioida nykyistä paremmin turvapaikkaa koskevissa päätöksentekoprosesseissa, mutta asiaa voidaan edistää nykyisen lainsäädännön puitteissa. Viranomaisten välistä yhteistyötä tulisi syventää. Lisäksi tulisi Suomeen tuleville turvapaikanhakijoille kertoa mahdollisimman perusteellisesti lasten ja naisten oikeuksista.

Maahanmuuttoviraston maahanmuuttoyksikkö

Maahanmuuttoyksikössä pakkoavioliitto tulee esille oleskelulupaprosessissa, kun kyse on Suomessa olevasta pakkoavioliiton osapuolesta, joka ei halua ulkomailla olevaa puolisoaan Suomeen. Maahanmuuttoviraston päätöksissä ei tuoda esille pakkoavioliiton uhrin kantaa, jos uhri ei sitä halua. Näissä tapauksissa keskustelulle uhrin kanssa on tarvetta, jotta häntä osataan tukea riittävästi. Luottamuksellisuus on asiakkaalle tärkeä seikka.

Pakkoavioliittoja on tunnistettu myös tapauksissa, joissa avioliitto on solmittu lyhyen tuttavuuden perusteella. Näissä tapauksissa Suomessa oleva puoliso ei välttämättä halua vastata Maahanmuuttoviraston kysymyksiin tai halua kertoa avioliittoonsa liittyviä yksityiskohtia. Tällöin viranomaisen kyky tunnistaa mahdollinen pakkoavioliitto korostuu. Käytännössä nämä tapaukset jäävät epäselviksi, ellei perheenkokoja kerro pakkoavioliitosta. Perheenkokoajan haluttomuus vastata kysymyksiin ja myötävaikuttaa hakijan oleskelulupaprosessissa herättää kuitenkin epäilyn siitä, että kyseessä voi olla pakkoavioliitto. Oleskelulupapäätös tehdään tällöin kielteisenä, koska perheenkokoaja ei myötävaikuta asian selvittämiseen eikä oleskeluluvan edellytyksistä saada riittävää selvitystä (ulkomaalaislaki 7 §).

Lisäksi on otettava huomioon, että ennen Suomeen tuloa alaikäisenä ulkomailla solmittuja avioliittoja ei voida automaattisesti pitää pakkoavioliitoina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ulkomailla alaikäisenä solmitut avioliitot aina hyväksyttäisiin perhesideperusteisen oleskeluluvan perusteeksi. Jos hakija tai perheenkokoaja on edelleen alaikäinen, on aina otettava huomioon lapsen etu ja myös avioliiton pätevyyttä arvioidaan oleskelulupaprosessissa siitä lähtökohdasta. Huomioon otetaan mm. lapsen ikä avioliittoa solmittaessa ja puolisojen välinen ikäero.

Käytännössä tilanteita on hyvin monenlaisia. On avioliittoja, jotka on solmittu vuosia sitten ja molemmat puoliset ovat jo selvästi täysi-ikäisiä ja heillä on yhteisiä lapsia. Tällöin avioliiton kyseenalaistamiselle ei yleensä ole perusteita, ellei asianosainen itse siihen vetoa. Jos taas perheenkokoaja tai oleskeluluvan hakija on edelleen alaikäinen ja avioliitto on solmittu selvästi lapsi-ikäisenä, avioliittoa ei yleensä hyväksytä oleskeluluvan perusteeksi. Avioliittoa pidetään tällöin Suomen oikeusjärjestyksen vastaisena *ordre public*-periaatteen mukaisesti. Näissä tapauksissa perusteluna voi olla myös se, ettei lapsi ole nuoren ikänsä vuoksi voinut antaa pätevää suostumusta avioliittoon. Maahanmuuttovirasto on keskustellut sosiaaliviranomaisten kanssa pakkoavioliittotapausten käsittelystä yksittäisissä tapauksissa.

Oleskelulupahakemuksia käsitteleville viranomaisille kaivataan lisäkoulutusta pakkoavioliittojen tunnistamisesta ja uhrien tukemisesta haastattelutilanteissa.

2.4. Ilmoitusvelvollisuudet

Oikeusministeriön järjestämässä ajankohtaiskeskustelussa ei noussut esille ilmoitusvelvollisuuksiin liittyviä lainsäädännöllisiä ongelmia. Tapausten ennaltaehkäisyn ja torjumisen kannalta tärkeintä on mahdollisten pakkoavioliittojen tai muun kunniaan liittyvän väkivallan uhrien tunnistaminen. Nämä henkilöt ovat usein nuoria ja tunnistamisessa keskeisessä asemassa ovat heidän lähiympäristössä olevat ihmiset, kuten opettajat, kouluterveydenhuolto, nuorisotyöntekijät ja järjestöt.

Mahdollisuuksia ottaa arkaluontoinen aihe esille viranomaisen kanssa voidaan mahdollisesti madaltaa pyrkimällä luomaan luottamuksellinen suhde mahdollisen uhrin ja viranomaisen välille. Myös esimerkiksi viranomaislomakkeisiin sisältyvä rutiininomainen kysymys aiheesta voi toimia keskustelun avaajana. Mahdolliselle uhrille on aina tarjottava asianmukainen tuki, neuvonta ja tarvittaessa suojelu riippumatta hänen tahdostaan edistää rikosoikeudellisen vastuun toteutumista.

2.5. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä lähtee siitä, että pakkoavioliitto täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön ja siten pakkoavioliiton kohteeksi joutuneella on oikeus järjestelmän asiakkuuteen. Auttamisjärjestelmän asiakkuuteen on oikeus, vaikka alkuvaiheessa ei vielä olisikaan varmuutta siitä, eteneekö asia rikosprosessissa ihmiskauppanimikkeellä.⁵ Jos kuitenkin asiaa pystytään Suomessa esitutkinnassa selvittämään eikä rikosprosessi etene ihmiskauppanimikkeellä, oikeus auttamisjärjestelmän asiakkuuteen ja palveluihin lakkaa.

Auttamisjärjestelmässä on viime vuosina ollut muutamia henkilöitä (naisia), joiden kohdalla on ollut kysymys pakkoavioliitosta. He ovat kaikki oleskelleet Suomessa turvapaikanhakijoina. Erityisesti silloin, kun (pakko)avioliitossa on alaikäisiä lapsia, auttaminen on usein haastavaa. Pakkoavioliittoepäily voi esimerkiksi ilmetä, kun vastaanottokeskuksessa on alaikäinen vaimo, jolla voi olla jo lapsia. Tilanteet ovat henkilökunnalle haastavia selvittää: onko kyse järjestetystä avioliitosta vai pakkoavioliitosta; pitääkö vaimo tilannettaan epäoikeudenmukaisena ja haluaako hän siihen muutoksen; sijoitetaanko perhe erilleen ja niin edelleen.

Uhrinäkökulmasta viranomaisella tulisi olla käytettävissään työkaluja, joiden avulla ihmiskaupan uhri pystyy luottamuksellisesti kertomaan mitä hänelle on tapahtunut. Yhdessä viranomaisen kanssa uhri voi myös pohtia mikä olisi paras ratkaisu kyseisessä tilanteessa.

⁵ Ihmiskaupan tunnistamistoiminnan laukaisevat seikat: http://www.ihmiskauppa.fi/files/77/Uhrin_tunnistaminen.pdf

2.6. Pakkoavioliittojen mitätöinti

Istanbulin sopimuksen 32 artiklan mukaan pakottamalla solmitut avioliitot on voitava mitätöidä, kumota tai purkaa aiheuttamatta uhreille kohtuutonta taloudellista tai hallinnollista taakkaa. Vuoden 1987 avioliittolainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä erillisestä, avioerolle rinnakkaisesta avioliiton peruutumissäännöstöstä luovuttiin. Nykyisen avioliittolain mukaan kaikki avioliiton purkamistapaukset käsitellään avioeroina. Kohtuuttomia tilanteita varten on säädetty erityinen sovittelusäännös omaisuuden ositusta varten.

Avioeron saaminen on Suomessa helppoa ja edullista. Avioeron saa hakemuksesta kuuden kuukauden harkinta-ajan jälkeen, tietyissä tilanteissa myös ilman harkinta-aikaa. Avioero ei edellytä erityistä perustetta eikä toisen osapuolen suostumusta tai myötävaikutusta. Avioerohakemuksen tekemistä varten ei myöskään tarvita oikeudellista asiantuntija-apua.

Suomessa solmituista avioliitoista on erotettava ulkomailla solmitut avioliitot. Jos ulkomainen avioliitto on tunnustettu Suomessa, se rinnastuu suomalaiseen avioliittoon ja purkautuu siten avioerolla tai toisen puolison kuoleman vuoksi. Suomen lainsäädännöllä ei voida vaikuttaa ulkomailla solmitun avioliiton pätevyteen, eikä Suomessa toteutetuilla toimenpiteillä voida purkaa ulkomaista avioliittoa. Ulkomailla solmittu avioliitto voidaan kuitenkin jättää Suomessa tunnustamatta avioliittolain 139 § 2 momentin nojalla eli silloin, kun ulkomailla pätevästi solmitun avioliiton tunnustaminen katsotaan Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi. Tähän säännökseen voidaan vedota muun muassa tapauksessa, jossa ulkomaisen avioliiton päteväksi katsominen olisi kestämätöntä niiden perusarvojen kannalta, joita oma oikeusjärjestyksemme heijastaa. Jos ulkomainen avioliitto on tunnustettu Suomessa, se rinnastuu suomalaiseen avioliittoon ja purkautuu siten joko avioerolla tai toisen puolison kuoleman vuoksi.

Osa oikeusministeriön ajankohtaiskeskusteluun osallistujista piti tärkeänä mahdollistaa oikeudellisesti pakkoavioliiton mitätöinti. Tuotiin yhtäältä esille, että mahdollisuus mitätöidä pakkoavioliitto olisi uhrinäkökulmasta tärkeää, toisaalta todettiin, että tällöin olisi tavalla tai toisella ratkaistava myös muun muassa puolisoitten aviovarallisuussuhteisiin ja mahdollisten lasten asemaan liittyviä kysymyksiä.

Tässä yhteydessä on tärkeä myös huomioida avioliitot, joissa ainakin toinen osapuoli on sitä solmittaessa alaikäinen. Pakkoavioliittoja voidaan mahdollisesti ehkäistä näissä tapauksissa, jos lasta kuullaan lupamenettelyssä ilman lapsen huoltajien läsnäoloa.

2.7. Riksvastuun toteutuminen

Istanbulin sopimuksen 37 artiklan mukaisesti rikoslainsäädäntöä on täydennetty siten, että rikoslakiin on lisätty nimenomainen maininta pakkoavioliitoista. Sopimus on pantu Suomessa täytäntöön hallituksen esityksellä 155/2014 vp. Avioliittoon pakottaminen

voi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena. Rangaistavaa on paitsi varsinainen pakottaminen, myös henkilön luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen hänen saattamiseksi pakkoavioliittoon.

Pakkoavioliitto on haasteellinen tunnistaa. Ihmiskaupan yleiset muodot voivat ilmetä muun rikostutkinnan ohessa, mutta pakkoavioliitto ei ilmene poliisille kuin muiden toimijoiden ilmiantamana. Haasteena voi olla myös, etteivät suomalaiset viranomaiset yleisesti ottaen miellä pakkoavioliittoa ihmiskaupaksi eikä sitä tulla ajatelleeksi ihmiskaupan tunnusmerkistön näkökulmasta. Tämä on haaste myös esitutkintaviranomaisen osalta. Ilmiön tunnistamisessa järjestöjen rooli viranomaisten ja pakkoavioliittojen uhrien välillä on tärkeä.

Osa oikeusministeriön ajankohtaiskeskustelun osallistujista arvioi, että pakkoavioliittotapauksen selvittäminen pakottamisena saattaa olla haasteellista, koska kyse on asianomistajarikoksesta. Syytteen nostaminen edellyttää tällöin asianomistajan syytepyyntöä tai esimerkiksi sitä, että erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Erittäin tärkeän yleisen edun arviominen on tapauskohtaista, mutta pakkoavioliittotapauksissa ilmiön torjuminen yhteiskunnassa voi joissain tilanteissa edellyttää syytteen nostamista.

Pakkoavioliittotapauksissa, kuten lähisuhdeväkivaltatapauksissa yleensä, on usein haastavaa saada riittävästi näyttöä. Lisähaasteita voi johtua siitä, ettei uhri halua tiedon tapauksesta leviävän. Uhrien suojelusta huolehtiminen on myös olennaista.

Rikosoikeudellista prosessia hankaloittaa lisäksi se, että epäilty, todistaja tai uhri saattaa asua tai oleskella muualla kuin Suomessa. Ulkomailla olevien henkilöiden lennättäminen Suomeen eri oikeusasteissa pidettäviä istuntoja varten saattaa olla haastavaa ja kallista. Eri oikeusasteissa käytävät erilliset suulliset käsittelyt ovat myös raskaita asianomistajille. Rikoksenteikijän luovuttaminen ei välttämättä onnistu kaikista maista. Mahdollisuus nauhoittaa kärjäoikeuden suullista käsittelyä helpottaisi rikosoikeudellista prosessia, siltä osin, että esimerkiksi todistajia ei tarvitsisi kutsua oikeudenkäynteihin kuultaviksi kuin kerran.

Osa ajankohtaiskeskusteluun osallistujista kannattaa pakkoavioliiton erilliskriminalisoinnin selvittämistä. Esitettiin, että esimerkiksi jonkun tahallinen toiseen maahan houkuttelemisen pakkoavioliiton solmimiseksi olisi vain vaivoin sovittavissa ihmiskaupan tunnusmerkistöön. Esitettiin kysymys siitä, vanhenevatko pakkoavioliittotapaukset, jos uhri on pakotettu avioliittoon vuosia aiemmin toisessa maassa. Edelleen esitettiin, että ihmiskaupan tunnusmerkistö tavoittaa huonosti pakkoavioliitolle usein tyypillisen väkivallan yhteisöllisen luonteen. Maaliskuussa 2018 julkaistussa selvityksessä ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön

toimivuudesta⁶ esitetään yhtenä jatkotutkimustarpeena ihmiskauppa ja pakkoavioliitot: millaisia pakkoavioliittoon liittyviä ihmiskauppatapauksia Suomessa tulee ilmi ja onko asiaa koskevaa lainsäädäntöä syytä tarkentaa tai täydentää.

Keskustelussa tuotiin myös esille, että vastaava kriminalisointi on voimassa kaikissa Pohjoismaissa paitsi Islannissa ja Suomessa. Todettiin, että pakkoavioliitto on ihmisoikeusloukkaus ja valtiolla on suojeluvuote. Pakkoavioliitto itsessään on ihmiskaupan hyväksikäyttötarkoitus (ihmisarvoa loukkaavaa olosuhde) huolimatta siitä, minkälaisiksi olosuhteet (pakko)avioliitossa muodostuvat. Lisäksi mikäli on kysymys alaikäisestä henkilöstä, pakkoavioliitto altistaa hänet lähtökohtaisesti seksuaaliselle hyväksikäytölle.

Tällä hetkellä poliisilla ei ole tutkittavana pakkoavioliittoon liittyviä tapauksia. Poliisihallituksen edustaja totesi, ettei erilliskriminalisointi tutkinnollisesti vaikuttaisi poliisin työhön. Erilliskriminalisointia tärkeämpää on Poliisihallituksen edustajan mukaan ympäri Suomea tehtävä ennalta estävä työ, joka perustuu yhteistyöhön eri väestöryhmien kanssa. Lähipoliisin toiminnassa on huomattu luottamussuhteiden rakentamisen madaltavan ilmoituskyynnystä.

Oikeusministeriön edustajan mukaan on ennen aikaista selvittää erilliskriminalisoinnin tarvetta. Todettiin, että Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman 2018-2021 mukaan naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE) tarkastelee toimeenpanosuunnitelman puolivälissä mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita. Tässä vaiheessa voidaan arvioida myös pakkoavioliittoa koskevaa rikoslainsäädäntöä.

Rikosvastuun toteutumista voitaisiin tässä vaiheessa edistää lisäämällä tietoa siitä, että avioliittoon pakottaminen on nykyisessä lainsäädännössäkin rangaistavaa ja että siitä voi seurata usean vuoden vankeusrangaistus. Uhrin näkökulmasta pääasia on, että tietoteon rangaistavuudesta levitetään laajasti ja että rikosvastuu toteutuu. Tietoisuus lain ehdottomasta kannasta voi toimia pelotteena pakkoavioliiton ja muun ns. kunniaväkivallan järjestämistä suunnitteleville. Tietoisuutta pakkoavioliitoista olisi luontevaa lisätä ihmiskaupan vastaisen toiminnan kautta, ottaen huomioon, että pakkoavioliitot rikosoikeudellisesti ovat osa ihmiskauppaa.

Rikosten estäminen edellyttää myös riittävää koulutusta aiheesta⁷ ja toimintaohjeita akuutteihin tilanteisiin. Tilanteiden selvittäminen ja rikosvastuun toteuttaminen edellyttävät, että viranomaisilla on toimivat käytännöt ja ohjeet ja muun muassa tietoa

⁶ Koskenoja, Ollus, Roth, Viuhko ja Turkia: Tuntematon tulevaisuus: selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta, VNTEAS 2018.

⁷ Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toiminnan yhteensovittamissihteeristö on selvittänyt syyttäjien ja tuomareiden ihmiskaupakoulutuksen tilanteen ja tutustunut näiden koulutussisältöihin.

siitä, että kuka tahansa voi tehdä rikosilmoituksen epäillystä pakkoavioliittotapauksesta. Pakkoavioliittojen tunnistaminen ja rikosvastuun kehittäminen ovat keskeisiä alueita, joilla tarvitaan poikkihallinnollista yhteistyötä.

3. Olemassa oleva, valmisteilla tai suunnitteilla oleva ohjeistus, koulutus ja neuvonta

Kansainvälinen koulutus

- Euroopan Neuvoston kurssi naisiin kohdistuvasta väkivallasta Istanbulin sopimukseen pohjaten; Human Rights Education for Legal Professionals (HELP) e-learning: <https://www.coe.int/en/web/help/-/new-help-course-on-violence-against-women-and-domestic-violence-presented-at-the-european-parliament>
- Kaikille avoimet HELP-kurssit: <http://help.elearning.ext.coe.int/course/index.php?categoryid=356&browse=courses&perpage=20&page=1>
- Euroopan unionin lainvalvontakoulutusviraston (Cepol) järjestämät koulutukset ihmiskaupasta poliiseille.

Ihmiskaupan vastainen toiminta

Valtioneuvoston ihmiskaupan vastaiseen toimintaohjelmaan 2016 - 2017⁸ sisältyy useita pakkoavioliittoihin liittyviä toimenpiteitä:

- ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä ylläpitää www.ihmiskauppa.fi -sivuja. ihmiskauppa.fi - sivut ovat uudistuneet kesäkuussa 2018. Sivut on uudistettu niin, että ne vastaavat entistä paremmin sekä kansalaisyhteiskunnan että viranomaisten ihmiskaupaan ja uhrien auttamiseen liittyvään tietotarpeeseen. Sivulla on huomioitu myös pakkoavioliitto yhtenä ihmiskaupan muotona. Sivuille voidaan lisätä jatkossa tarvittaessa erityisesti pakkoavioliittotapauksiin liittyvää viranomaisohjeistusta.
- IHME-hankkeessa on rakennettu esitutkintaviranomaisten (poliisi ja rajavartiolaitos) käyttöön ihmiskaupan tunnistamiseen, auttamiseen ja esitutkintaan liittyvät koulutusmoduulit ja hankkeessa toteutetaan ihmiskaupakoulutus kaikilla Suomen alueellisilla poliisilaitoksilla. Hankkeen koulutuksissa on huomioitu pakkoavioliitto yhtenä ihmiskaupan muotona. Ihmiskaupakoulutusta on järjestetty poliiseille myös aiemmin.
- IHME-hankkeessa laaditaan myös selvitys lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan esiintymisestä Suomessa.
- osana toimintaohjelman toimenpidettä 2.3. valmisteltiin IOM:n HOIKU-hankkeessa ”Ihmiskaupan uhrin ensivaiheen tunnistus ja palveluohjaus” -niminen ohje sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. IOM on kouluttanut sote-ammattilaisia aiheesta.

⁸ Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016 - 2017, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-109-1>

Parhaillaan IOM valmistelee monialaisessa verkostossa laajempaa koulutuspakettia asiasta.

- syyttäjiille ja tuomareille tarjotaan säännöllisesti ihmiskauppaan liittyvää koulutusta. Valtakunnansyyttäjänvirasto järjestää noin vuosittain syyttäjiille järjestäytyntä rikollisuutta, laitonta maahanmuuttoa ja ihmiskauppaa koskevan kurssin. Seuraava kurssi on tarkoitus pitää keväällä 2019. Tällä kurssilla voidaan käsitellä myös pakkoavioliittoa ihmiskaupan yhtenä muotona.
- erityisiin henkilöihin kohdistuviin rikoksiin erikoistunut syyttäjryhmä on pitänyt alueellista koulutusta syyttäjiille muun muassa vainoamisesta. Koulutukseen on kuulunut myös kunniaväkivaltaa koskeva osio.
- ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä on 24/7 infopuhelin, josta saa konsultaatiota ihmiskauppaan ja uhrien auttamiseen liittyvissä kysymyksissä. Numero löytyy www.ihmiskauppa.fi -sivuilta.
- Kuntaliitto suunnittelee alueellisia perustietopaketteja ja –koulutuksia ihmiskaupasta kuntien työntekijöille.

Muu koulutus, ohjeistus ja neuvonta

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos valmistelee verkkopohjaista lisäkoulutusta lähisuuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja torjunnasta EU:n rahoituksella osana Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa. Koulutuksen on määrä valmistua vuonna 2019 ja se on suunniteltu osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ja poliisien perus- ja lisäkoulutusta.
- osana Istanbulin sopimuksen toimenpanosuunnitelmaa sisäministeriön ja oikeusministeriön hallinnonalat lisäävät poliisien, syyttäjien, tuomareiden sekä soveltuvin osin myös turvapaikka- ja oleskelulupa-asioita käsittelevien viranomaisten osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan uhrin suojelutarpeen arvioimisesta, väkivaltailmiöstä, uhrin sensitiivisestä kohtaamisesta sekä traumatuntemuksesta, mikä edesauttaa myös ihmiskaupan uhrin kohtaamista.
- Lapsen ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) –kärkihankkeeseen sisältyviin osaamis- ja tukikeskuksiin sisältyy maahanmuuttoon liittyviä erityisosa-alueita, joihin pakkoavioliittoteemaa voisi viedä vahvemmin.
- Maahanmuuttoviraston ohjeessa ”Oleskelulupa perhesiteen perusteella” käsitellään sekä pakkoavioliittoa että alaikäisenä solmittua avioliittoa. Lisäksi alaikäisten pakkoavioliittoja koskevaa ohjeistusta on viraston ohjeessa ”Lapsen asian käsittely ja päätöksenteko Maahanmuuttovirastossa” ja käytännönläheisempää ohjeistusta valmistellaan maahanmuuttoyksikön omaan lapsen etua käsittelevään ohjeeseen.

- Rikoksentorjuntaneuvosto myöntää avustuksia muun muassa maahanmuuttajien omien järjestöjen hankkeille, joilla levitetään tietoisuutta ihmiskaupaan ja kunniaväkivaltaan liittyvistä lainsäädännöstä Suomessa ja joissa kerrotaan perus- ja ihmisoi-
keuksista ja niihin liittyvistä velvollisuuksista pitkään maassa oleskelleille maahan-
muuttajille. Osa toiminnoista suunnataan erityisesti naisille.

4. Jatkotoimenpiteet

Rikosoikeudellisesti pakkoavioliitot ovat osa ihmiskauppalainsäädäntöä ja siten ne on hyvä huo-
mioida valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Avioliittoon pakottamisen koh-
teeksi voivat joutua sekä naiset että miehet, ja myös tältä kannalta ihmiskaupan vastainen jär-
jestelmä ja muun muassa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä voi olla joissakin tilanteissa
soveltuva.

Pakkoavioliittojen ehkäisyä tulee jatkossakin kuitenkin tarkastella valtakunnallisella, alueellisella
ja paikallisella tasolla valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisia toimia laajempina poikkileikkaa-
vana kysymyksenä, joka ottaa huomioon viranomaistyön esimerkiksi lastensuojelussa, nuorisoi-
toimissa ja perusopetuksen piirissä.

Lisäksi pakkoavioliitot, kuten myös tyttöjen sukupuolielinten silpominen ja muu niin sanottu
kunniaan liittyvä väkivalta, voidaan huomioida naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan
vastaisessa työssä. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen toimeenpanossa ns. kunniaväkivallan
muotoja tulee huomioida.

4.1. Pakkoavioliittojen ennaltaehkäisy ja ilmiön tunnistaminen: tietoisuuden lisääminen ohjeistuksella, koulutuksella ja neuvonnalla

Ihmiskaupan vastainen toiminta

- ihmiskauppa.fi - sivut ovat uudistuneet kesäkuussa 2018. Sivuilla on huomioitu myös
pakkoavioliitto yhtenä ihmiskaupan muotona. Sivuille voidaan lisätä jatkossa
tarvittaessa erityisesti pakkoavioliittotapauksiin liittyvää viranomaisohjeistusta.
- Maahanmuuttoviraston IHME-hankkeessa laaditaan valtioneuvoston ihmiskaupan
vastaisen toimintaohjelman 2016 - 2017 linjausten mukaisesti mm. selvitys lapsiin
kohdistuvan ihmiskaupan esiintymisestä Suomessa. Pakkoavioliitot huomioidaan
selvityksessä yhtenä ihmiskaupan muotona. (työ on käynnissä)
- IHME-hankkeessa rakennetaan esitutkintaviranomaisten (poliisi ja rajavartiolaitos)
käyttöön ihmiskaupan tunnistamiseen, auttamiseen ja esitutkintaan liittyvät
koulutusmoduulit ja hankkeessa toteutetaan ihmiskauppakoulutus kaikilla Suomen
alueellisilla poliisilaitoksilla. Hankkeen koulutusosioissa huomioidaan pakkoavioliitot
ihmiskaupan yhtenä ilmiönä. (työ on käynnissä)

- ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä on 24/7 infopuhelin, josta saa konsultaatiota ihmiskaupaan ja uhrien auttamiseen liittyvissä kysymyksissä. Konsultaatiota tarjotaan myös pakkoavioliitoista. Numero löytyy www.ihmiskauppa.fi -sivuilta.
- pakkoavioliittoihin liittyvät kysymykset otetaan johdonmukaisesti huomioon valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisia toimia kehitettäessä.
- osana valtioneuvoston ihmiskaupanvastaista toimintaa valmistellaan IOM:n HOIKU-hankkeessa ohjeistusta ja koulutusta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille ihmiskaupan tunnistamiseksi. Hankkeessa huomioidaan erikseen pakkoavioliitot ihmiskaupan yhtenä muotona. (työ on käynnissä)
- Kuntaliitto valmistelee alueellisia perustietopaketteja ja –koulutuksia ihmiskaupasta kuntien työntekijöille ja arvioi tässä yhteydessä keinoja edistää viranomaisten välistä yhteistyötä. (työ on käynnissä)

Sosiaali- ja terveydenhuolto

- päivitetään Lastensuojelun käsikirja niin, että siihen lisätään tietoa pakkoavioliitoista. Päivityksessä huomioidaan lastensuojelun tuki ja toimia edellyttävät tilanteet sekä monialaisen yhteistyön tärkeys.
- Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) –kärkihankkeeseen sisältyviin osamis- ja tukikeskuksiin sisältyy maahanmuuttoon liittyviä erityisosa-alueita, joiden osuudet pakkoavioliittoteemasta tarkistetaan.
- selvitetään mahdollisuuksia esittää kysymyksiä pakkoavioliitoista ja muusta ns. kunniaaväkivallasta lomakkeissa, joissa kartoitetaan esim. henkilön terveydentilaa tai tuen tarvetta eri viranomaisissa, kuten neuvoloissa (THL, Kuntaliitto).
- vahvistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ja poliisien kykyä tunnistaa kunniaaväkivallan riskitekijöitä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja Jyväskylän yliopiston yhteisessä EPRAS –hankkeessa luodaan lähisuhdeväkivallan peruskoulutus verkkokoulutuksena. Koulutuksessa tullaan myös käsittelemään pakkoavioliittoa sekä kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamista. Koulutussällöt vakiinnutetaan osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten ja poliisien perus- ja lisäkoulutusta. Koulutusta voidaan mahdollisesti hyödyntää myös muiden ammattikuntien, kuten opettajien, kouluttamiseen. (THL, STM, SM)

Opetussektori

- tarkistetaan opetus- ja kulttuuriministeriön ”Puheeksi”-oppaan kunniaaväkivaltaan ja pakkoavioliittoon liittyvät osiot (työ on käynnissä)

- opetushallitus vahvistaa oppilaitosten henkilökunnan valmiuksia tunnistaa ja puuttua pakkoavioliittotapauksiin ottamalla aiheen esille sekä yleissivistävän että ammatillisen opetustoimen henkilöstökoulutuksissa.

Maahanmuuttoviranomaiset ja turvapaikanhakijat

- sosiaali- ja terveysministeriö ja oikeusministeriö valmistelivat uuden ”Perustietoa Suomesta”-koulutuksen, johon on lisätty tietoa perusoikeuksista, ml. tietoa pakkoavioliitosta ja kunniaan liittyvästä väkivallasta laajemmin. Koulutus jaetaan vuoden 2018 alkupuolella vastaanottokeskuksille. Koulutuksia pitää keskusten henkilökunta. (Maahanmuuttovirasto, STM, OM)
- pakkoavioliitot käsitellään turvapaikanhakijoille suunnatussa perus- ja ihmisoikeuskoulutuksessa, joka ilmenee myös Istanbulin sopimuksen toimenpanosuunnitelmassa. (SM, Maahanmuuttovirasto)
- Maahanmuuttoviraston vastaanottoyksikkö laatii ihmiskaupaan ja uhrien auttamiseen liittyvän ohjeen vastaanottokeskuksille, jossa huomioidaan yhtenä ihmiskaupan muotona myös pakkoavioliitto. (Maahanmuuttovirasto)
- Maahanmuuttoviraston uusille työntekijöille annetuissa perehdytyksissä pakkoavioliitot ovat ilmiönä osana koulutussisältöjä. Virasto pyrkii kehittämään pakkoavioliittojen tunnistamismenetelmiään ja uhrien tukemista haastattelutilanteissa. (Maahanmuuttovirasto)
- varmistetaan, että kaikki turvanpaikanhakijalapsen pääsevät opetuksen ja terveydenhuollon piiriin (STM, OKM, Valvira, Kuntaliitto), mikä osaltaan edistää luottamuksellisten suhteiden syntymistä viranomaistahoihin.

Etniset yhteisöt ja laajempi yhteiskunnallinen tietoisuus

- lisätään tietoa avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta laatimalla esite/tietopaketti pakkoavioliittojen rangaistavuudesta yhteistyössä Rikoksentorjuntaneuvoston kanssa. (oikeusministeriö)
- lisätään edellä mainittu tietopaketti teon rangaistavuudesta ihmiskauppa.fi –sivustolle sekä sisällytetään se eri viranomaisten ohjeisiin ja koulutuksiin.
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) toimii etnisten ryhmien kanavana tavoittaa viranomaisia ja luo keskusteluyhteyksiä viranomaisten ja yhteisöjen välillä.
- poliisi jatkaa ennalta estävässä työssään yhteistyötä eri väestöryhmien kanssa luottamuksuhteiden rakentamiseksi.

- pakkoavioliitot voidaan esittää huomioitavaksi myös esimerkiksi Ihmisoikeusliiton kunniaväkivallan vastaisessa verkostossa.

4.2. Alaikäisten avioliitot

- Oikeusministeriössä on keväällä 2018 laadittu arviomuistio, jossa käsitellään alaikäisavioliittoihin liittyvää sääntelytarvetta (OM Selvityksiä ja ohjeita 21/2018). Arviomuistioon liittyvät lausunnot löytyvät lausuntopalvelusta osoitteesta: <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=0a2060e5-1945-41e3-a1e6-28d68bb3b8f1>.
- Oikeusministeriössä on valmisteltu arviomuistion ja siihen liittyvän lausuntopalautteen pohjalta hallituksen esitys, jossa ehdotetaan alaikäisavioliitot mahdollistavasta poikkeuslupamenettelystä luopumista. Esitys (HE 211/2018 vp) on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä. Kuten lausuntopalautteestakin ilmenee, ulkomailla alaikäisenä solmittujen avioliittojen tunnustaminen Suomessa on monitahoinen kysymys, johon liittyvät mahdolliset lainsäädäntötoimenpiteet edellyttävät vielä jatkoselvityksiä.

4.3. Riksvastuun toteutuminen

- Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE) tarkastelee Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelman 2018-2021 puolivälissä mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita. Tässä vaiheessa voidaan pohtia myös pakkoavioliittoja koskevaa lainsäädäntöä.

4.4. Muut toimenpiteet

- oikeusministeriössä aloitetaan virkatyönä selvitys pakottamalla solmittujen avioliittojen mitätöimiseen, kumoamiseen tai purkamiseen mahdollisesti liittyvistä lainsäädäntötarpeista.
- oikeusministeriö kartoittaa yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kotouttamisryhmän ja ulkoasiainministeriön kanssa mahdollista tarvetta muille jatkotoimenpiteille.
- sosiaali- ja terveysministeriö arvioi yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa mahdollisuuksia suunnata kohdennettua koulutusta ja ohjeistusta opettajiin ja kouluterveydenhoitajiin ottaen huomioon, että heillä on maahanmuuttoviranomaisten lisäksi parhaat edellytykset tunnistaa pakkoavioliittoja (esim. lomahakemusten käsittelyn yhteydessä). Kouluterveydenhuolto on sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla mutta siihen liittyy paljon yhteistyötä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Keskusteluihin kutsutaan mukaan Kuntaliiton edustaja.

LIITTEET

- 7.12.2017 pidetyn ajankohtaiskeskustelun osallistujalista
- lainsäädäntöneuvos Ville Hinkkasen power point esitys 7.12.17

LiitePakkoavioliitot -ajankohtaiskeskustelu 7.12.2017Osallistujat:

Yrsa Nyman, neuvotteleva virkamies, oikeusministeriö (pj)

Mia Luhtasaari, hankekoordinaattori, oikeusministeriö (siht.)

Ville Hinkkanen, lainsäädäntöneuvos, oikeusministeriö

Minna Piispa, neuvotteleva virkamies, oikeusministeriö/Rikksentorjuntaneuvoston pääsihteeri

Peter Kariuki, ylitarkastaja, oikeusministeriö/ Etnisten suhteiden neuvottelukunnan pääsihteeri,

Laura Terho, lakimies, Hyvinvointi- ja palveluosasto, STM

Martta October, kehittämispäällikkö, lakimies, Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos

Heidi Kankainen, poliisitarkastaja, sisäministeriö

Måns Enqvist, poliisitarkastaja, Poliisihallitus

Miila Lukkarinen, ylitarkastaja, Turvapaikkayksikkö, Maahanmuuttovirasto

Katri Lyijynen, ylitarkastaja, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä /Maahanmuuttovirasto

Roosa Simola, ylitarkastaja, alaikäisasiantuntija, Turvapaikkayksikkö, Maahanmuuttovirasto

Leena Turku, ylitarkastaja, Maahanmuuttoyksikkö, Maahanmuuttovirasto

Leena Koivuniemi, erikoissyyttäjä, kihlakunnansyyttäjä, Sisä-Suomen

syyttäjänvirasto/Valtakunnansyyttäjänviraston edustajana

Nasima Razmyar, Helsingin apulaispormestari

Ida Sulin, johtava lakimies, Kuntaliitto

Hannele Häkkinen, erityisasiantuntija, Kuntaliitto

Anneli Laurila, johtava sosiaalityöntekijä, Helsingin kaupunki/lastensuojelu

Pakkoavioliittoja koskeva selvitys

Ajankohtaiskeskustelu pakkoavioliittojen esiintymisestä ja
ilmitulosta Suomessa 7.12.2017
Ville Hinkkanen, oikeusministeriö

Tausta & selvitystehtävä

- Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti laati OM:n pyynnöstä selvityksen pakkoavioliittojen esiintymisestä ja ilmitulosta (laatija OTT, VT Virve Toivonen)
- kysymyksiä:
  - kuinka ja missä määrin pakkoavioliitot näkyvät viranomaisten toiminnassa?
  - liittyykö ilmiön tunnistamiseen ongelmia?
  - miten viranomaisten välinen yhteistyö toimii?

Aineistoja

- **12 asiantuntijakeskustelua** (kunnallinen lastensuojelu, LSKL, lapsiasiavaltuutetun toimisto, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Ihmisoikeusliitto, Rikosuhripäivystys, Voimavarakeskus Monika, UM, Maahanmuuttovirasto, HY, TY)
- lisäksi sähköpostikeskusteluja STM, OKM, OAJ, själaitos, KRP, THL
- pakottaminen, ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa
  - rikosilmoitukset 2015—2016
  - tuomioistuinten ratkaisut 5/2013—12/2016

Havaintoja

- ei tilastoja määristä, mutta **näkyvät viranomaisten ja järjestöjen työssä**
- haastatellut asiantuntijat kuvasivat yhdenmukaisesti, että tapauksia kohdataan ”muutamia tai joitakin kymmeniä kertoja vuosittain”
- keskeiset viranomaiset:
  - **toisen asteen oppilaitokset**
(opettajat, terveydenhoitajat, psykologit, kuraattorit)
  - **lastensuojelu**
  - **Maahanmuuttovirasto** (turvapaikkapuhuttelut, perheenyhdistäminen)
  - (terveydenhuolto)

Kolme tyyppitapausta

- **Suomessa asuva maahanmuuttajataustainen tyttö naitetaan ulkomailla asuvan miehen kanssa**
- ulkomailla solmitut, ulkomaisten väliset pakkoavioliitot, jotka tulevat ilmi Suomessa esim. turvapaikkaprosessissa
- (ulkomainen nainen solmii avioliiton suomalaisen kanssa yhteisymmärryksessä, mutta joutuu myöhemmin avioliitossa hyväksikäytetyksi)

- tällä hetkellä esillä mm. Syyria, Somalia, Afganistan ja Iran

Tunnistaminen & toiminta

- viranomaisilla riittämättömät tiedot pakkoavioliitoista ja niihin puuttumisesta
- esim. opettajat eivät tiedä, kehen olisivat yhteydessä tai kuinka etenisivät
- myöskään uhrit eivät tiedä, kuinka toimia

Haastateltujen ehdottamia jatkotoimia

- ohjeistuksen ja koulutuksen lisääminen
- selkeät ohjeet siitä, miten eri tapauksissa toimitaan ja mihin ollaan yhteydessä
- tieto vieraista kulttuureista, oikeudellisesta sääntelystä, käytännön toimista
- auttamis- ja tukiverkostoihin maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä
- lastensuojelun työntekijöiden erikoistuminen

Avioliittoon pakottaminen on rangaistavaa

- pakottamisena (RL 25:8)
  - ”väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin”
- ihmiskauppana tai törkeänä ihmiskauppana
  - mm. käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, toista painostamalla, toista erehdyttämällä, toisen erehdystä hyväksi käyttämällä, väkivallalla, uhkauksella tai kavaluudella (*alle 18-v. osalta ei edellytetä mitään näistä*)
  - luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin (=esim. pakkoavioliittoon)
  - myös yritys, yllytys (”taivuttaa toisen”) ja avunanto (”neuvoin, toimin tai muulla tavoin tahallaan auttaa toista”)

...mutta tapauksia ei juuri rikosprosessissa

- 9 rikosilmoitusta, jossa viitteitä avioliittoon pakottamisesta tai pakkoavioliitosta; yleensä ao:n ilmoitus ulkomailla solmitusta liitosta
- yhdessä tapauksessa opettaja ilmoittanut oppilaasta, joka oli kertonut uhasta
- yksi tuomio ihmiskaupasta (vja luvannut ulkomailla asuvalle naiselle töitä ravintolassa, tosiasiassa joutunut työskentelemään prostituoituna ja avioitumaan itselleen vieraan miehen kanssa oleskelulupien vuoksi)

Selvityksen mukaan...

- oma-aloitteinen hakeutuminen viranomaisten tai tukipalveluiden pariin vaikeaa
- kynnys tehdä rikosilmoitus lähiomaisesta, perhe- tai sukuyhteisön menettämisen pelko, pelko perheenjäsenen turvallisuuden puolesta
- uhkaukset ja pakottaminen hienovaraista

Jatkotoimia? Rikosten...

- ennaltaehkäisy:
  - tiedottaminen, asenteet?
- estäminen:
  - koulutus
  - toimintaohjeet akuutteihin tilanteisiin
- selvittäminen & rikosvastuun toteuttaminen:
  - kuka tahansa voi tehdä rikosilmoituksen
  - viranomaisille toimivat käytännöt & ohjeet

Kysymyksiä?

Lainsäädäntöneuvos
Ville Hinkkanen

puh. 02951 50165
ville.hinkkanen@om.fi